

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Pasakojimas apie negirdimą gyvybės širdį

2011-10-01

ŽURNALAS: METAI

TEMA: LITERATŪRA ir LITERATŪROS MOKSLAS IR KRITIKA

AUTORIUS: Gitana Vanagaitė

DATA: 2011-10

Pasakojimas apie negirdimą gyvybės širdį

Gitana Vanagaitė

Pastaraisiais metais vis populiarnesnę darosi dokumentinė literatūra: įvairios autobiografijos, interviu, dienoraščiai, atsiminimai. Beveik visos šio tipo knygos vienaip ar kitaip prisiliečia prie viliojančios, bet vis rečiau beišsipildančios žmogaus tapsmo istorijos. Pastaroji, įgavusi knyginę formą, t. y. tapusi autoriaus intencijų bei valios konstruktą, atsiskiria nuo realaus gyvenimo ir pereina į fikcijos, arba literatūros plotmę, įsiliedama į šiandien sunkiai aprėpiamą raštijos okeaną, tačiau jame knygos, kurios remiasi žmogaus gyvenimo faktais bei asmenine patirtimi, nepasimeta. Matyt, todėl, kad jos yra vienintelė galimybė sukurti atsvarą tiek literatūroje, tiek ir realiame gyvenime, anot Zygmunto Baumano, silpstantiems, trupantiems, prarandantiems ilgalaikę perspektyvą žmonių santykiams. Šie pasakojimai apie save, kaip ir visi kiti literatūriniai pasakojimai, yra konstruojami per kalbą, kuri atspindi kalbančiojo ar rašančiojo subjektyvumą, nurodo ir atveria žmogaus patirtį – emocinę, psichologinę ir intelektualinę.

Šio straipsnio objektas – Vandos Juknaitės knyga „Tariamasis iš tamsos“. Kaip žinoma, knygos žanrinė paantraštė – pokalbiai su vaikais. Ši paantraštė, tiksliai nusakanti knygos pobūdį bei jos struktūrą, šiek tiek ir klaidina, nes įsteigia ypatingą žiūros perspektyvą, naikinančią galimybę šiuos pokalbius skaityti kaip grožinės literatūros kūrinį, netgi kaip romaną, turintį siužetą, kompoziciją bei vidinę struktūrą. Knygos „Tariamasis iš tamsos“ siužeto pagrindas yra žmogaus ryšio su kitu žmogumi istorija, slepianti vidinius ryšio įtrūkius, jo begalinį trapumą ir absoliučią pirmenybę prieš visas kitas buvimo pasaulyje formas. „Knygoje nėra aiškios fabulos. Ir vis dėlto, perskaitęs tuos pokalbius, jaučiu, lyg būtų kūrinyje ir svarus dramatiškas dialogas, ir filosofija, ir gyvenimiškos fabulos, kurias randame reikšmingame romane“, – teigia literatūros kritikas Droras Bursteinas, parašęs recenziją šiai V. Juknaitės knygai, kurią neseniai

hebrajų kalba išleido Izraelio leidykla „Asia“¹.

Didžiausią nuostabą kelia tai, kad žmogiškosios patirties įvairialypės formos yra išsakytos per kalbą, kad yra verbalizuotas metafizinis asmenų bendravimo lygmuo. Užrašyti žodžiai skaitančiajam atveria fiziškai išgyvenamą, beveik apčiuopiamą ryšio energiją, užgimusią dialogo metu. Todėl knyga turi daug sąlyčio taškų su Martino Buberio dialogo filosofija, kurios išskirtinė atrama yra dialoginis Aš-Tu santykis, o pastarasis, anot Mintauto Gutausko, „yra tiek išgryninamas, kad praranda įprastumą ir atrodo kaip ypač retos žmogiškojo gyvenimo akimirkos“². Šias retas gyvenimo akimirkas apimantis Aš-Tu santykis gali būti išskleistas į susitikimo įvyki, jo metu besisteigiančią būtį, kurią savo ruožtu galima įvardyti išskirtiniu M. Buberio filosofijoje prielinksniu „tarp“. Pastarasis, anot Tomo Sodeikos, yra substantyvuotas prielinksnis, „nulemiantis ir „tarpžmoniškumo“ sąvokos reikšmę. Tai, kas įvyksta šiame „tarp“, yra „būties slėpinys, persmelkiantis kiekvieną esybę“. M. Buberis būtį suvokia tik kaip santykį – kaip patyrimą arba kaip susitikimą³. „Tikrasis gyvenimas visuomet yra susitikimas“⁴, – teigia M. Buberis. Ypač reikšminga, kad V. Juknaitės knygoje aiškiai justai „tarp“ būties pirmumas susitinkančiųjų būties atžvilgiu – tai minėtoji Aš-Tu susitikimo energija, apgaubianti skaitantįjį, išvedanti jį į transcendencijos erdvę. Anot M. Gutausko, būtų galima teigti, kad ši erdvė neapibrėžta, todėl neatsitiktinai M. Buberis kaltinamas Tu mistifikavimu, ir apskritai jis „neturi doktrinos“, o tai reiškia, „kad tamsios vietos, prieštaravimai gali būti išspręsti tik veikimo plotmėje. Tik patirdamas, „vykdydamas dialoginį žodį“, galiu suprasti tai, ką Buberis turėjo omenyje“⁵. Tiks-liai šį M. Buberio filosofijos momentą formuluoja V. Juknaitė interviu vienam reikšmingiausių Izraelio žinių tinklalapiui „Ynet“: „Labai konkrečiai teko patirti, kad tai, ką M. Buber kalba apie dialogo principą, nėra mistika“⁶.

Pasakojimui apie vieną esmingiausių ir lemtingiausių žmogaus gyvenimui patirčių – ryšio vienas su kitu patirčiai – V. Juknaitė rinkosi pokalbius su ypatingais vaikais: nematančiais, negirdinčiais, turinčiais psichinę negalią, tėvų paliktais, išgyvenusiais artimųjų netektis, jų sunkias ligas. Visi jie sąmoningai suvokia savo prarastis ir savo galimybes, visi jie paženklini ypatinga vidine klausa bei gebėjimu žodžiu įvardyti būties prasmę, prasišviečiančią iš pačios tamsiausios patirties gelmės. Visų jų laikysena kraštutinai etiška. Sunku pasakyti, ar tarp šių dviejų ypatumų – prarasties ir sąmoningumo – esama sąsajos. Kaip rašė Vytautas Kavolis: „Suparalyžiuotos sielos žmogui reikia iliuzijų. Bet iliuzijų nebėra. Mūsų sąmoningumas prasideda mūsų praradimo pajutimu.

Sąmoningumas – specifikacija to, kas palieka, visom iliuzijom išsiformavus. Bet kas niekada neturėjo iliuzijų, neapčiuopia visų žmogiškojo sąmoningumo dimensijų. Jis nežino, ką yra praradęs ir neturi į ką susižeisti. Jam lieka tik laboratoriniai eksperimentai“⁷. Tam tikru atžvilgiu prieštarinę dialektinį ryšį tarp sąmoningumo ir laboratorinių eksperimentų knyga „Tiriamas iš tamsos“ liudija ir V. Juknaitė. Ten, kur ima kaltis pirmieji sąmoningumo daigai, atveriantys etinę žmogaus laikyseną, išipareigojimą ir atsakomybę kitam, nyksta eksperimentai. Tačiau viena yra suprasti prasmės begalybę, gyventi joje ar su ja, visai kas kita ją įvardyti, ištarti žodžiu, pasakyti kitam: „Gyventi ir išreikšti neretai yra priešingi dalykai“⁸.

V. Juknaitė knygoje ryškina vieną esminę jos kuriamo pasaulio ypatybę: nuolatinę formos, raiškos, kalbos kaitą. Atrodytų, lyg autorei rūpimos prasmės, tiksliau, viena

vienintelė prasmė – žmogaus gyvenimo vertės – veda autorę link vis naujos raiškos ir semantikos, ji siekia to, kas žodžiu, literatūriniu tekstu sunkiai išsakoma. Ji artėja prie santykio prasmės, kuri byloja tylėdama. Gal todėl autorė savo nenutrūkstamame pasakojime apie gyvenimą ir jį palaikančias vertes natūraliai ateina prie dokumentikos, leisdamai jai pačiai prabilti apie slapčiausius būties aspektus. Tačiau ši gyvenimo autentika nėra automatiškai perkelta į knygą – vykdoma atranka, kuri, anot Wolfgango Iserio, yra sufikcinimo veiksmas⁹. „Nėra jokių išankstinių taisyklių, reguliuojančių atranką. Todėl autoriaus pasirinkimą galima nusakyti tik pagal atliktą atranką. Ši atranka savo ruožtu atskleidžia autoriaus pasirinktą požiūrį į duotą pasaulį“¹⁰. Atranka yra vykdoma pagal tam tikrą tikslą, „nors pačiame fikciniame tekste jis neverbalizuojamas. Taigi, atranka, kaip sufikcinimo veiksmas, atskleidžia teksto intencionalumą“¹¹. Intencionalumą lemianti atranka susijusi su autoriaus vertybine nuostata, jos pagrindu atrinktieji tikrovės elementai, anot W. Iserio, sudėliojami į unikalų autorinį ženklą, autorinį pasakojimą apie pasaulį ir žmogų. Literatūros tekstas, būdamas „tam tikras autoriaus kreipimosi į pasaulį būdas“¹², arba gali įsirašyti į bendrą kultūrinį kontekstą, arba formuoti jam atsvarą. Žvilgsnis į šiuolaikinę lietuvių literatūrą rodo, kad V. Juknaitės kūryba yra laike besitęsianti pastanga formuoti alternatyvą minėtiems V. Kavolio laboratoriniams eksperimentams bei destruktiviam, pagal instrumentinio proto kriterijus gyvenančiai visuomenei, kur, anot pačios autorės, „sugriuvę patys gyvenimo pamatai, suardyta bendruomenė, kur skaudžiai akivaizdus ne tik materialus skurdas, bet ir vertybių badas“¹³. Tokia savo pozicija V. Juknaitė priartėja prie tų nedažnų postmodernizmo autorių, kurie tebetvirtina, kad „literatūra be vertybių pasaulio – ne literatūra“¹⁴. Nes prasmė ir vertybė yra neatsiejamos: literatūra „visados yra tam tikra veiksmo, poelgio forma, susijusi su prasme, kurios *pradžios* pats klausimas yra beprasmiškas: prasmė neatsiranda, ji tęsiasi, ji yra atsakomybės, sąmoningumo erdvė“¹⁵.

Knygos „Tariamasis iš tamsos“ atsvara laboratoriniams eksperimentams atsiranda iš absoliučiai įvykusio susitikimo su kitu, to susitikimo metu kalbai atsivėrusios buvimo pasaulyje prasmės. Dabarties sociokultūroje, kur asmeniniai ryšiai darosi vis fragmentiškesni, kur, anot V. Juknaitės, Emmanuelio Levino veidą keičia televizoriaus ekranas, sąmoningas ryšio teigimas yra kaina, kurią privalu sumokėti už ryšio tikrumą, tai lyg atsakymas gyvenime ir literatūroje dominuojančiam išsklidusios tapatybės asmeniui. Anglų sociologo Anthony Giddenso nuomone, brandžioje modernybėje išnyksta žmogus kaip subjektas, kaip jaučianti atsakomybę, galinti veikti ir spręsti būtybę. Suskilusi arba išsiskaidžiusi tapatybė yra gynybinė asmens reakcija į nerimą, „kad būsi nušluotas, prarytas, sutriuškintas ar užvaldytas iš išorės užgriūvančių įvykių“¹⁶. Asmuo, susidūręs su daugybe pavojų, prieš kuriuos jaučiasi bejėgis, iš baimės, kad tie pavojai jo nepražudytų, tarytum pasislepia, išsisklaido.

Dialogas, knygos „Tariamasis iš tamsos“ atraminis taškas, į M. Buberio dialoginį Aš–Tu santykį įtraukia ir E. Levino etinį santykį su kitu, arba santykį su veidu, nes veidas kreipiasi į mane ir sako vienintelį dalyką: „Nežudyk!“ Kaip M. Buberio dialogo filosofijoje Tu, taip ir E. Levino filosofijoje veidas yra suvokiami ne kaip kitas subjektas, veikėjas ar intencionalaus patyrimo objektas; veidas kaip pokalbio Tu yra „be jokios kaimynystės, nesudurstytas ir vientisas, pripildantis visą horizontą. Ne todėl, kad būtų tik jis ir daugiau nieko, bet todėl, kad visa gyvena jo šviesoje“¹⁷. E. Levino veidas ne žiūri, o kreipiasi, byloja, apreiškia, todėl santykis veidu į veidą, arba žmonės, atsisukę vienas į kitą veidais ir besikeičiantys pasakymais bei prieštaromis,

klausimais bei atsakymais¹⁸, yra pagrindinė dialogo sąlyga. Užklaudamas kitą veidas kalba. Todėl kalba yra teisingumas. „Teisingumu vadiname šį susidūrimą su veidu diskurse. Jei tiesa randasi absoliučiam patyrimui, kuriame buvimas sušvinta savo savita šviesa, tai ši tiesa susikuria ne kur kitur, o tiesiame kalbėjime(si), arba teisingume“¹⁹.

Ėjimas vis gilyn ir gilyn prie pamatinių žmogaus būties prasmių leidžia išskirti V. Juknaitės kūryboje filosofinį lygmenį, nes orų žmogaus buvimą apibrėžiančios sąvokos – ryšys, išipareigojimas, atsakomybė, santykis – yra filosofinės kategorijos, kurias autorė bando įtvirtinti literatūroje, ieškodama joms vis kitos kalbos. Todėl esminis klausimas – kaip V. Juknaitės kuriamo alternatyvaus sąmoningomis vertybėmis grįsto pasaulio raktas – yra klausimas apie kalbą: kokia kalba galima papasakoti apie absoliučiai įvykusį, išsipildžiusį susitikimą su kitu, jo metu atsivėrusias prasmes, tuos žmogaus gyvenimo įvykius, kuriuose kaip šviesa šviečia prasmės vertikalė, jungianti žmogų su anapusybe, palaikanti jį ir teikianti jam stiprybės? Kaip rasti kalbinę raišką kito veidui, tai, anot E. Levino, begalybei, kurioje atsiveria Dievas? Kaip susieti kalbą su ta tamsa, iš kurios kaip žolės daigas šviečia tik numanoma prasmė? Filosofai ne kartą svarstė ir dar svarstys šią amžiną kalbos ir būties ryšio problemą. Be jokios abejonės, šioje mąstymo paradigmoje galima skirti įvairias galvojimo tradicijas ir mokyklas, kurių tam tikrą mąstymo kryptį apibendrina ši George'o Steinerio ištarmė: „Tam tikra prasme joks žmonių diskursas, kad ir labai analitinis, negali galutinai įprasminti pačios prasmės“²⁰. Pasak G. Steinerio, tik muzika ir religinis jausmas aiškiai neverbalizuojamos *nuovokos* būdu gali išsakyti pirmąjį esamybiškumą, kuriame slypi „būtiškosios energijos esatys“: „Muzika ir metafizika (pirmine to žodžio prasme), muzika ir religinis jausmas iš esmės neatskiriami dalykai. Muzikoje ir per muziką mes būname arčiausiai tos logika ir žodžiais neišreiškiamos, bet aiškiai juntamos būtiškosios energijos esaties, kuri mūsų pojūčiams ir refleksijai pateikia grynojo gyvybės stebuklo trupinėlį, prieinamą mūsų nuovokai“²¹.

Knygoje „Tariamasis iš tamsos“ V. Juknaitė, kalbindama ir kalbėdamasi su vaikais, eina link G. Steinerio požiūriu, tik nuovokai atsiveriančios energijos esaties ir bando kartu su jais rasti jai žodinę nuorodą. Kad tai įvyktų, reikėjo atsisakyti visų tradicinių literatūrinių konvencijų ir gręžtis į tikro žmogaus veidą ir tikrai jo išstartus žodžius. Beje, veidą, kaip esminį dialogo elementą, knygoje mini šeštokas Liudas: „Telefonas visiškai neatstoja bendravimosu tikru žmogumi. Kai tu matai žmogų, tu su juo bendrauji, o kai kalbi – tai yra tikrai kalba. Ji nieko nepasako“ (p. 151). Tai dar kartą patvirtina, kad būtina dialogo sąlyga yra M. Buberio Aš-Tu ištiktis, pirmesnė ir lemianti pokalbio perėjimą į dialogą: „susitikimo įvykis, t. y. santykio tarp manęs ir kito įsisteigimas, kuria tikrovę“²². Šioje tikrovėje dingsta Kito savybės („Geriausias būdas susitikti su kitu asmeniu – tai net nepastebėti jo akių spalvos“, – teigia E. Levinas), kad išryškėtų tikroji Kito būties prasmė: „Kitas užpildo horizontą ne prasmingų savybių detalėmis, bet savo prasme, kuri yra vientisa ir nedaloma“²³. Čia susitinka frazės: M. Buberio „be jokios kaimynystės“ ir E. Levino „veidas yra reikšmė, reikšmė be konteksto“. Šios tikrovės refleksija neapčiuopia, ji išgyvenama jusliškai: „Kai sėdi šalia neregio vaiko, jis girdi tavo kvėpavimą. Tavo kvėpavimas apie tave jam pasako viską. Arba kurtieji, kai jie išleidžia tave į savo akių gelmę, beveik negali atlaikyti jos atvirumo“²⁴. Knygoje ši nerefleksyvi tikrovė remiasi žodžio dviplaniškumu: formaliąja grafine puse ir giliaja, slėpinga jo struktūra (Vytautas Martinkus), kuri atsiveria beveik fiziškai apčiuopiama energija. matyt, ši energija randasi iš giliosios

žmogaus ir jo tariamo žodžio sutapties. Žodžiai, sutapę su juos sakančiųjų esme, todėl aprėpiantys pirmąjį pasaulio esamybiškumą (M. Buberis), yra užrašyti, išlaikant sakymo sintaksę, dažnai gramatiniu požiūriu netaisyklingą. V. Juknaitės knyga parodo, kad gramatika ir rašyba, paklūstančios racionalioms taisyklėms, yra bejėgės prieš giliają reikšmės patirtį. Kai Jonas, gimęs aštuntam vaikui šeimoje, sako: „Ir visada atsimenu: ateini ir taip matai tą tokį labai mažą vaikelį, tai labai kažkaip net keista“ (p. 159), jis paliudija nuostaba grindžiamą santykį su sunkiai verbalizuojama erdve, kurioje reiškiasi gyvybės ir gyvenimo slėpinio stebuklas ir kuriuos savo knyga liudija V. Juknaitė. Ši esminė kalbos ryšis su išgyvenimu, su pasaulio, savęs suvokimu knygoje svarsto nuo gimimo nematanti Loreta:

Loreta. Taip. Ne. Čia dar tik dalis tiesos. Jeigu aš dabar pasakyčiau savo jausmą, tai manęs niekas nesuprastų. Aš matau, kad trūksta žodžių, ir nežinau, kaip juos sukurti. Aš pati kartais su savimi jausmais kalbuosi, man nereikia žodžių.

V. J. Tie netikro gyvenimo draugai kalbasi su tavimi jausmų kalba?

Loreta. Jie kalba mano kalba, kuria aš gyvenu. Jie supranta mane, supranta, kaip mane paguost. Jie jausmais išreiškia savo šilumą ir meilę, ne žodžiais. Žmonės tikrame gyvenime negali to suprast (p. 55).

Tačiau šiuo atveju kalba yra tik priemonė, liudijanti dviejų žmonių susitikimo įvykį, jo metu įsisteigusią būtį, kurią, apibūdinant M. Buberio terminais, galima vadinti prielinksniu „tarp“ ar abipusiškumu. Šios sąvokos, kaip pabrėžia M. Buberio filosofijos interpretatoriai, yra itin svarbios. „Buberiui abipusiškumas yra ne tiek išankstinė dialogo sąlyga, kiek tai, kas steigiasi tikrojo pokalbio metu“²⁵. Todėl abipusiškumas, pasak M. Gutausko, yra ne tiek valios, kiek ištikties dalykas – abipusiškumas išsipildo kaip mano ir kito „sąjunga“. Nors abipusiškumas ir priklauso nuo kito intencijų, bet nėra joms pavaldus, jis skleidžiasi kaip „tarp“ įvykis, įvyksta kaip proveržis, todėl nėra nei logiškas, nei priklauso nuo partnerių pastangų: „Tikrojo pokalbio negalima suplanuoti. Tiesa, nuo pat pradžių jis jau turi savyje nustatytą pamatinę tvarką, tačiau nieko negalima valdyti, pokalbio tėkmė priklauso nuo dvasios, ir daugelis atranda tai, ką jis gali pasakyti, ne anksčiau, negu išgirsta dvasios šauksmą“²⁶.

Kelią į Aš-Tu ištiktį, į santykį knygoje atveria pokalbis su viena iš autizmo formų sergančiu Roku. Pokalbis, prasidėjęs dalykiškumo, nuomonių plotmėje, netikėtai keičia trajektoriją, pereidamas visai į kitą plotmę, kai, anot M. Buberio, įžengiama į karalystę, kurioje įsitikinimų dėsniai negalioja²⁷. Tai santykio plotmė, iš esmės keičianti temą, skatinanti prabilti apie ryšio svarbą žmogaus gyvenime. Nors jam nusakyti Rokas desperatiškai ieško ir neranda žodinio atitikties, tačiau susitikimo ištiktis jau palietė jį ir atvėrė jo būties erdvę, joje justis atsakingo artimųjų rūpesčio pėdsakai, tokie svarbūs tiek Aš, tiek Kito suvokimui ir išgyvenimui. Jais remdamasis, Rokas bando įvardyti netekties neapčiuopiamybę, atveriančią kelią anapusybei:

Rokas. Ji... mi... miršta. Ir kai buvo miręs palaidojom... tenai... tenai – miške.

V. J. Miške palaidojot su tėčiu?

Rokas. Nupirkom tokią, na kur taip atrodo, žinai. Aš neatsimenu, kaip pavadinasi.

Mokytoja. Paminklas?

V. J. Karstas? Dėžė?

Rokas. Tokia kaip palaidoti.

V. J. Karstas?

Mokytoja. Dėžutė?

Rokas. Ne.

Mokytoja. Ne?

Rokas. Pogį į dėžę ir į mišką. Palaidojom. Su tėčiu ėjom į parduotuvę Jovarėlis.

Mokytoja. Ir ką nupirkot?

Rokas. Nepanašus toks į rožes.

Mokytoja. Gėlių nupirkot?

Rokas. Gėlių. Na, kai buvo žiema (p. 86).

Yra knygoje ir priešingų patirčių. Tokių, kurios atveria tik tuštumą. Su ta vidine tuštuma vaikai sugyvena skirtingai. Kai kurie patys gyvenamąją vietą pasirinko įvairius globos namus ar kalėjimus kaip vienintelę išlikimo galimybę, nes namai to jiems negarantavo. Laimis, Veliučionių specializuotų globos namų auklėtinis, atsakydamas į V. Juknaitės klausimus, provokuojančius skaudžią vidinę akistatą su nuolatinėmis netektimis paženklinantu gyvenimu, prisimena tam tikras praeities nuotrupas, susidėliojančias į neįvykusią jo tapsmo istoriją. Toje istorijoje svarbūs du poliai: artimųjų niekinimas ir savęs, kaip jaučiančios, išgyvenančios, suprantančios būtybės suvokimas, kuriai nebuvo leista tokia pasijusti. Todėl Laimio kalba jungia ryšio su artimaisiais absoliutų nebuvimą ir vaiko atvirumą sau kaip žmogui, kuriame prigimtis įbrėžė orumo pojūtį. Gyvenimas iš visų jėgų jį naikino, tačiau atsakymai dar vis atveria kažkur ore tebeplevenančias to orumo liekanas:

V. J. Patėvį turėjai nuo mažens?

Laimis. Dar prieš eidamas į pirmą klasę.

V. J. Ir visą laiką mušė?

Laimis. Pirmus dvejus metus ne, kai atsirado jo vaikai, – tada... Motina turėjo manęs atsisakyti. Aš pats norėjau važiuoti į Veliučionis. <...>

V. J. Tau svarbu, kad tavim pasitiki?

Laimis. Jo.

V. J. Kodėl?

Laimis. Nežinau.

V. J. Kaip tu įsivaizduoji savo ateitį?

Laimis. Nežinau. Aš vieną kartą išėjau maudytis, patėvis man nesakė, kada pareiti. Aš užsikalbėjau su draugais, kai parėjau, pradėjo mušt arklio vadelėm. Paskui liepė malkas kapot, kapojau, sviedė į mane malkų glėbiu. Stogą dengė, šiferis nukrito, aš kaltas palikau (p. 107–108).

Panaši yra ir kito Veliučionių auklėtinio, Arūno, istorija. Tik joje pro tariamų žodžių tiesiogines prasmes šalia netekties prasimuša pyktis. Pyktis kaip vienintelė vaikui pažįstama emocinė patirtis, kuria remiantis turėtų būti mezgamas ryšys su savimi ir pasauliu:

V. J. Ar supranti, kad taisyklės neleidžia laikyti tokio šuns?

Arūnas. Jis būtų normalus šuo, jei jo būtų niekas nemušęs.

V. J. Ar gali pripažinti, kad yra tam tikros taisyklės, kurių žmonės turi laikytis?

Arūnas. Bet šitas šuo kitoks nebus. Jis pats nežino, ką pult.

V. J. Kodėl tu jį beatodairiškai gini?

Arūnas. Mūsų gyvenimai sutampa, ir tiek. Įdomu, jei jus taip paspardytų ir jums reiktų taip gyvent. Mes kaip futbolo kamuoliai. Užmušiu aš tą močią! (Verkia.) (p. 115).

Po pokalbių su globos namų vaikais eina pokalbis su kurčiuoju Linu. Į pirmą V. Juknaitės klausimą: „Kai mažas nubusdavai vienas tamsoj naktį, kas būdavo?“, Linas atsako: „Mano lova būdavo šalia mamos. Neprisimenu, kad būčiau buvęs naktį tamsoje vienas“ (p. 118). V. Juknaitės žodžiai: „Čia išeina į paviršių ta pulsuojanti gysla, kurioje negirdima plaka gyvybės širdis“²⁸. Jausti kitą, savo kantriu buvimu garantuoti jam saugią būtį ir taip kurti pasitikėjimą savimi, kitais, pasauliu. Kasdieniu buvimu atverti ir patvirtinti vaikui ryšio neapčiuopiamybės tikrumą. V. Juknaitės pasirinkimas Laimio ir Arūno nebūtį atsverti pokalbiu su Linu ryškiausiai atveria autorės atranka grįstos knygos vidinę struktūrą ir intencionalumą – parodyti vaikystėje, o gal ir kūdikystėje, patirto ryšio svarbą visam žmogaus gyvenimui. Ši būtinybė, išsakyta knygos herojaus Lino žodžiais „jausti vaiką šalia“, daugelio filosofų yra įvardyta kaip sąsąmoningas socialumas, kurį formuoja abipusis ryšys su pirmaisiais globėjais. A. Giddenso nuomone, šis ryšys yra pirmesnis už „Aš“ ir „mane“ ir yra lemtingas pamatiniam pasitikėjimui, vilčiai ir „drąsai būti“²⁹. Šiame sąsąmoningame socialume glūdi ryšio su motina ar pirmaisiais globėjais prisiminimai. Ši tikrovė, būdama už kalbos ribų, nesileidžia verbalizuojama, bet jos patirtis yra esminė, ja remiantis ne tik užmezgamas ryšys su kitu, bet jis gali būti pratęstas į amžinąjį Tu bei į Dievą.

¹ *Burstein D. Tariamas iš tamsos: Vandos Juknaitės pokalbiai su vaikais / Tiesa ir tik tiesa // Prieiga: <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1227490.html>. Į lietuvių kalbą vertė Icchokas Meras.*

- ² Gutauskas M. Bandydas suprasti dialogą Martino Buberio filosofijoje (Tomo Sodeikos interpretacijų paralelė) // *Religija ir kultūra. Mokslo darbai.* – 2008. – Nr. 5 (2). – Vilnius: VU Religijos studijų ir tyrimų centras. – P. 36–37.
- ³ Sodeika T. Apie Martiną Buberį ir jo „religijos sociologiją“: curriculum vitae, „tarpžmogiškumas“, „tarp“ // *Sociologija. Mintis ir veiksmai.* – 1998. – Nr. 1. – P. 35.
- ⁴ Buberis M. *Dialogo principas I: Aš ir Tu.* – Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998. – P. 80.
- ⁵ Gutauskas M. Bandydas suprasti dialogą Martino Buberio filosofijoje. – P. 38.
- ⁶ Lev-Ari Š. Šoka tamsoje. Interviu su Vanda Juknaite // *Prieiga: <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4075709,00.html>.* Į lietuvių kalbą vertė Icchokas Meras.
- ⁷ Kavolis V. *Žmogus istorijoje.* – Vilnius: Vaga, 1994. – P. 244.
- ⁸ Juknaitė V. *Tiriamas iš tamsos.* – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2007. – P. 7. Toliau cituojant iš šios knygos, nurodomas tik puslapis.
- ⁹ Iser W. *Fiktyvumas ir įsivaizdavimas.* – Vilnius: Aidai, 2002. – P. 18.
- ¹⁰ Ten pat. – P. 19.
- ¹¹ Ten pat. – P. 19.
- ¹² Ten pat. – P. 18.
- ¹³ Juknaitė V. *Lūžio proza // Vertybių raiška literatūroje (mokslinių straipsnių rinkinys).* – Vilnius: VPU leidykla, 2005. – P. 219.
- ¹⁴ Martinkus V. *Aksiologija ir literatūrologija // Vertybių raiška literatūroje (mokslinių straipsnių rinkinys).* – Vilnius: VPU leidykla, 2005. – P. 35.
- ¹⁵ Ten pat. – P. 35.
- ¹⁶ Giddens A. *Modernybė ir asmens tapatumas.* – Vilnius: Pradai, 2000. – P. 74–75.
- ¹⁷ Buberis M. *Dialogo principas I.* – P. 76.
- ¹⁸ Levinas E. *Apie Dievą, ateinantį į mąstymą.* – Vilnius: Aidai, 2001. – P. 289.
- ¹⁹ Levinas E. *Totalité et Infini. Essai sur l'extériorité.* – La Haye: M. Nijhoff, 1961. – P. 43. Cit. iš: Čepulis N. *Akivaizdaus tapatumo kerai // Religija ir kultūra. Mokslo darbai.* – 2009. – Nr. 6 (1–2). – Vilnius: VU Religijos studijų ir tyrimų centras. – P. 95.
- ²⁰ Steiner G. *Tikrosios esatys.* – Vilnius: Aidai, 1998. – P. 202.
- ²¹ Ten pat. – P. 204.
- ²² Gutauskas M. Bandydas suprasti dialogą Martino Buberio filosofijoje. – P. 39.

²³ *Ten pat. – P. 44.*

²⁴ *Lev-Ari Š. Šoka tamsoje. Interviu su Vanda Juknaite.*

²⁵ *Gutauskas M. Bandydas suprasti dialogą Martino Buberio filosofijoje. – P. 49.*

²⁶ *Buberis M. Dialogo principas II: Dialogas. Klausimas pavieniui. Tarpžmogiškumo pradai. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 2001. – P. 188.*

²⁷ *Ten pat. – P. 54.*

²⁸ *Nuoširdžiai dėkoju Vandai Juknaitei už šią ir kitas sugestijas.*

²⁹ *Giddens A. Modernybė ir asmens tapatumas. – P. 56.*